

A HID TÖRTÉNETE

Irta: Kek Zsigmond

Ha ma visszagondolunk a régi Jugoszláviára és megpróbáljuk megfogalmazni a HID-nak és a köréje csoportosuló mozgalmak szerepét, az azóta lefolyt események tükrében és az azóta bekövetkezett demokratikus győzelem távlatából leszögezhetjük, hogy a HID nemcsak vezető és irányító folyóirata volt a kisebbségi magyarságnak, hanem kemény magja a vajdasági magyar demokráciának, termékeny mozgalma a haladószellemű magyarságnak, egyik fókuszja Jugoszlávia demokratikus mozgalmainak. A HID minden vajdasági magyar demokratikus mozgalom közepén volt, ide futott össze a demokrácia minden szála, e körül csoportosult minden becsületes népi erő, minden szociális jószándék, a népi egység és testvériség minden jóakarata. És mint a szabad s haladó szellem magva, a HID állt az egész magyar reakció pergőtüzében, demuncialta a Reggeli Újság, a Népi Testvériség, agyonhallgatta a Napló, az Új Hírek, a Kalandya. Rájaszabadult ügyészség, rendőrség, támadta egyház és egyesületek, íróit üldözték, olvasóit kipellengéreztek, mozgalmait kompromittálták. Pedig ez a HID és úgy ahogy tette, ez képviselte az igaz magyarságot, a haladó magyar szellemet, az igazodó magyar fejlődést, ez követte az egyetemes demokrácia vonalát és védte azt a reakció és fasizmus mind nyíltabbá váló veszedelmében és egyedül ez készítette elő magyar részen a demokrácia győzelmét és illegális mozgalmakban, börtönben s illegaritásban élő HID-írókban s olvasókban. Ma az új vajdasági magyar demokrácia erősítésére, öntudatának, gerincének egyenesítésére felidézziük munkájait s mozgalmát, leszögezzük eredményeit a demokratikus nevelésben és tárgyilagos büszkeséggel megállapítjuk, hogy előkészítője volt a mának és hogy a ma folytatása a HID-mozgalomnak.

Mielőtt azonban magára a HID történetére, tehát munkára, mozgalomra, szellemre áttérnénk, felidézziük azokat, akik a mozgalom vére s lelkeként nemcsak írtak, dolgoztak, éltek, de haltak is érte. És úgy emlékezünk meg róluk, mint akik nemcsak mártírjai a demokráciának, de ma is terméshozó humusza mozgalmunknak, akiknek véréből adódott a ma, akiknek magvetése ma érik csodálatos népi aratássá. A vajdasági magyar demokrácia és a haladó szellem nagy magvetőjét idézzük fel először, Mayer Ottmárt, a HID szerkesztőjét, szellemi vezérét, a harcost és mozgalmi embert. Ő volt az egész mozgalom ébresztő lelkiismerete, aki egész gazdag egyéni életét beleépítette a mozgalomba, aki magafeleltően alapozta a jövőt. Emlékezünk egész éjszakákon tartó szellemi csatákról, amiket vívtunk a mozgalom ügyéért, nagy lázas koncepciókról, hősi tervekről, akcióról. Ezekben a szellemi csatákban, a mozgalom viaskodásaiban az ő dialektikája volt a legélesebb, az ő irányva volt a leghatározottabb. A legöntudatosabb, legkeményebb ő volt közöttünk és soha úgy nem írhatjuk az új Hidat, hogy gondolatban, írásban

fel ne merülne az ő szelleme. A HÍD elválaszthatatlan nevéből és az új HÍD az ő szelleméhez köti magát. — Simókovics Rókus ugyanaz volt akció terén, ami Mayer Ottmár elmélet és szellem terén. A HÍD-mozgalomé volt minden bicogó lépése, folyton uton, mindig mozgásban, szervezésben, indításban élt s még a sira'omházban is mintha szervezte volna, úgy járta sorra az elvtársakat utolsó óráikban. — Singer Adólfhoz sohasem fordult hiába kézirattért, segítségért, anyagiakért, aki a mozgalom nevében ment hozzá. A leghivőbb, legoptimistább volt közöttünk, aki mindent a mozgalom javára könyvelt el és amikor már mást nem tehetett, mártírhalálát annak javára szánta. Schwalb Miklós, Wolf Lola a mozgalom bátor harcosai, a zentai Molnár Péter, adai Bakos Péter, csuzai Kiss Ernő vidéki hívei Hídnak és vezetői a mozgalomnak, Scheer Kató, mind megannyi vézró magvető és feledhetetlen harcos. Ispánovics Imre akkor lelte halálát, amikor a partizán-mozgalomhoz csatlakozott. A diadalmasan küzdő partizán harc hősi halottja, Jugoszlávia Kommunista Pártja központi bizottságának tagja: Papp Pali. Nem emlékezetünkkel, de szellemünkkel és harcukkal élnek ma is mozgalomunkban és a megelevenült Híd-ban jómaguk elevenednek meg.

Mit képviselt a HÍD? Egyetlen szóval: demokráciát. Mindazt, ami ehhez a szóhoz és gondolthoz fűződik: kisebbségi jogot és népjogokat, anyanyelvet és kultúrát, szabadságot és haladást, egységet a demokratikus harcokban és testvériséget, fegyverbarátságot minden haladó mozgalommal. A vajdasági munkás jobb falatját és a spanyol szabadságharc ügyét, bácskai földmunkás és a kínai kul'i igazát, az emberi haladás átölelő nagy céljait. Sürgette a dunamedencei együttműködést, amikor ez a legnépszerűlenebb volt, szembeállt az irredenta és fasizmust támogató magyar reakcióval s egyedül védte a revíziós csalétekkel dolgozó reakció ellen a demokrácia egyetlen mego'dását. A leghátánabbi szereppel fordult a félrevezetett tömegekhez, amikor demagóg irredenta jelszavakkal százakat csaltak lépre Nép-ék, Reggeli Újság-ék és utóbbiak. Demokratikus kapcsolatokat jelentett a HÍD, megtalálta az elnyomott magyar demokrácia minden szálát Magyarországon és a kisebbségi magyarság szabadabb demokráciáját Csehszlovákiában, Romániában, Franciaországban, Amerikában. Az álmos Vajdaságban volt az egyetemes demokrácia képviselője, egyedül a HÍD füzte ennek a vidéknek lefojtott népi erőt az általános emberi haladás vonalába, rajta keresztül lélegzett szabadon és mélyen Vajdaság dolgozó népe és kapott távlatot a küzdelmes, de érdemes jövőbe. Ezer szállal füzte a magyarságot a vajdasági szerbek, horvátok, szlovákok demokratikus mozgalmaihoz és építette a munkás-paraszt egységet a vajdasági nemzetiségek viszonylatában is.

A HÍD képviselte a demokrácia jövőjét olyan korban, amikor napról napra szűkebbre szorult és képviselői ma számunkra a demokrácia múltját, amikor mind szélesebbre tágul. A HÍD számunkra a demokrácia folytatóságára és ezt manifesztáljuk felelevenítésével. Mi annak a HÍD-

nak és annak a mozgalomnak vagyunk örökösői és folytatói. Új demokráciánk ezer szállal gyökerezik a vajdasági demokrácia multjában.

Akkori igazunkat a ma, mai igazunkat a mult igazolja. És ezért: akkor is, ma is a HID hirdeti a legtisztább magyar és legegységesebb emberi haladást. Ma persze teljes szabadságban és nyíltan és annál nagyobb igénnyel Vajdaság egész dolgozó magyar népére. Ma a teljes legalitás, a népuralom idején, egyetlen tömör népi egységbe kell fogjunk a vajdasági magyar munkás-paraszt-dolgozó értelmiséket.

Fel kell elevenedniük, ha más formák között is, egykori HID-szervezeteinknek, hiszen legtöbb helyen ma is ez a mozgalom. Mai aktivistáink legnagyobb részét a HID indította, mozgalmi embereink vele s benne fejlődtek, körülötte csoportosultak. Minden falunak, községnek közepe-magva volt a HID-szervezet. A szerkesztő-bizottság: Vajdaság értelmiségi élharcosai voltak, a sajtó s terjesztő-bizottságok munkás élharcosai. A HID-bizottságok valóságos népbizottságok voltak, nem egy helyen azóta ténylegesen azzá váltak. A mai vajdasági magyar káderek jórészét a HID képezte ki. — Szerkesztés és terjesztés a legszélesebb alapokon nyugodott. A szerkesztésbe a szűkebb bizottságon kívül belefolyt nemcsak Szabadka teljes mozgalmi gárdája, de a vidék is. A szerkesztőség találkozóhelye volt a vidéki aktivistáknak, a vajdasági demokrácia közös tűzhelye. Itt forrt minden fajtája a mozgalomnak, anyagért, tanácsért, felvilágosításokkal, jelentésekkel a HID minden vidékről betévedt olvasója benézett a szerkesztőségbe. Sajtó-konferenciák vitatták meg a HID egyes számainak tartalmát s adtak kritikát, kérdőívvelkel kutattuk az érdeklődést és bírálatot. A szerkesztőségi kérdőívek aktív kapcsolatot létesítettek a folyóirat és olvasói között: a HID olvasói írták, bírálták, terjesztették a lapot egyszemélyben. A terjesztők versenyt rendeztek példányszám emelésre, vidéki sajtókonferenciákon tárgyalták meg a lap helyzetét. A 25%-os jutalékot a mozgalomba fektették, utaztak, agitáltak terjesztőink. A példányszám jelentette a sajtókonferenciákon a szavazatot és súlyt. Topolya, Csuzsa, Péterréve, Szabadka legnagyobb arányúlagos példányszámmal a mozgalom legelevenebb központjai voltak. A HID hőmérője volt a magyarság demokratikus mozgalmainak.

Ideje megemlékeznünk a HID körül csoportosuló értelmiségi és munkás élharcosokról. Neveik feljegyzése nem mult, nem történelem: a HID egykori aktivistái vagy mártirjai vagy mai aktivistái a mozgalomnak, a HID, ha nem indítjuk is meg — él a Vajdaságban. A szűkebb szerkesztő-bizottság tagjai: Mayer Ottmár, Simókovics Rókus vértanuk, Malusev Cvetkó, ma a szabadkai kerületi közoktatásügyi előadó, Kek Zsigmond, ma a Magyar Szó főszerkesztője, dr. Steinfeld Sándor, ma szabadkai városi főorvos, Laták István, ma a vajdasági Magyar Színház igazgatója, Stern Emil, még nem került elő az ukrajnai munkásszázadból, Löbl Árpád, ma a szerbiai közoktatási tanács tagja, Löbl Iván, most, úgy tudjuk, Szovjetben, Szabó Géza, még nem került elő a büntető-századból.

Állandó munkatársai: Papp Pali, a HID nagy programadó cikkeinek írója, aki mint partizán esett el Sibeniken, Gál László, ma a Magyar Szó szerkesztője, Rótbart Emil, ma a noviszádi közellátási hivatal ve-

vezetője, Ősz Szabó János Zenta, Thurzó-Lajos a Magyar Szó szerkesztője, György Mátyás és Atlasz János, még nem kerültek elő a táborokból, Lévay Endre a Magyar Szó szerkesztője, dr. Kunszabó György, Szabadka, Mojnár Csikós János Zenta.

Munkatársak és tudósítók: Sóti Ferenc Becse, Szalai József, Szabadka, Steinitz Tibor és Vértes Örpád Noviszád, dr. Hock Rudolf Noviszád, Berkes Péterné Szabadka, dr. Doktor Sándor Kanizsa, Szpáhics Szófiika Szabadka, Pecze Franci Péterréve, Kek Irén Noviszád, Zsáky József Moravica, Morel András Szrtobrán, Fröhlich Miklós Szabadka, Schwalb Miklós és Ispánovics Imre vértanuk, Szabadka, Sándor László Szabadka, Szabó Mihály Telescka, dr. Perl Lehel Szabadka, Tóth István Feketics, Malusev Paula, Kongó Tibor, dr. Damjanov Jaksa Szabadka. — Diszítették a lapot: Hangya András, Erdey Sándor, Ressler Ilona, Almási Gábor, Boschán György, Ács József.

A HID körül csoportosult aktivisták, akik szervezéssel, munkával segítették lapunkat s ügyünket: Kiss Ernőről és mártir-társairól Mojnár Péterről és Bakos Péterről már megemlékezünk, Cseh Károly és Lukács Gyula hétrőbás mozgalmi embereink még nem kerültek elő a börtönből és büntetőszázadból. Fáradhatatlan szervezőink és aktivistáink, akiknek neve nem maradhat ki e megemlékezésből: Szabó Ágnes Szabadka, Szőlősi Boris Becskerek, Kucsera Margit és Ferenc Zombor, Lehoczky Béla Zombor, Márton Róza Becskerek, Gottesman Tibor Szabadka, Bacsa Mária Noviszád, Eszter Sándor és Csikós István Zágráb, Cellik István, Szilberteitner Ferenc Belgrád, szabadkai magyar diákjaink Olajos Mihály, Farkas Nándor, Dobó Antalf stb.

Aki a fenti neveket végigolvassa — pedig sokan kimaradtak a gyors felolvasásból —, a mozgalom mai aktivistáit találja meg bennük. A felsorolt nevekből látszik, hogy a HID tömörítette a progresszív erőket: az öntudatos munkásságot és parasztságot és dolgozó értelmiséget. Nemi levegőbenlógó, szerkesztőségben csinált lap volt, de eleven szócsöve egy kiszélesített népi demokratikus mozgalomnak.

A HID tüzhelye volt mindenféle haladó megmozdulásnak és kiépítette kapcsolatait minden demokratikus mozgalom felé. Természetszerű szoros viszonyban volt a munkás-szervezetekkel és elválaszthatatlanul összeforrt szerkesztésben is a vajdasági munkásság harcospapjával, a Népszavával. Különösen szoros kapcsolatban állt az ifjusági mozgalmakkal: a szabadkai Nép kör haladószellemű ifjuságával, amelynek fejlődésére nagy hatással volt. De minden csak valamennyire progresszív vidéki ifjusági mozgalommal is. Szoros kapcsolatot tartott fenn a szabadkai KKE-vel is, amelynek haladószellemű könyvtára és ifjusága egyik gócpontja volt a demokratikus ifjuságoknak. — De nemcsak magyar kisebbségi vonalon építette ki kapcsolatait, Vajdaság minden nemzetiségi demokratikus mozgalmával kereste az összeköttetést. Erős szálak fűték az akkor kifejlődött Omladinszki Pokret-el, a haladószellemű szláv ifjuság mozgalomával, a beográdi Bolyar diákegyesületen keresztül a beográdi diákmozgalommal: A szerb mozgalmak vezetői számontartották a HID-at, ezen keresztül ismerték meg a magyar mozgalmat, volt aki ezen tanult magyarul.

— De Vajdaságon és Jugoszlávián túl is kiépítettük kapcsolatainkat, szoros viszonyt tartottunk fenn a közösvári Korunk-al, a nemcsak magyar nyelvű, de az egész Dunamedencében leghaladottabb folyóirattal, amelyben szerkesztőink közül is dolgoztak (Szerb György, Malusev Cvetkó). Összeköttetésünk volt a magyarországi Szabad Szóval, Népszavával, Szép Szóval. Érintkezésben voltunk a franciaországi magyar emigrációval, az amerikai magyarsággal is volt kapcsolatunk. Nem voltunk egyedül, egy nagy világcsalád tagjának éreztük magunkat. Most a demokrácia nagy ténhódítása, a nyílt baráti kapcsolatok idején, jól esik emlékezni, hogy építettük ki a cenzurás, reakciós világban titkos kapcsolatainkat, fegyverbarátságainkat, az akkori idők titkos demokratikus hálózatát, amely a kis Vajdaságot is belekapcsolta az egyetemes demokrácia vérkeringésébe. Ma a HID-nak nyílt, szabad kapcsolatai lesznek a demokratikus Magyarországgal, Délkelet-Európa fiatal demokratikus népeivel és közel-távol minden haladó mozgalommal. Nyílt és szabad kapcsolatunk van azzal a néppel, melynek híreit titokban kellett hallgatnunk, amelyről a híreket nagyon ritkán s megnyirbáltan hozhatta a HID, és amely vezetőit, világitott és vigasztalt sötét időkben: a Szovjet-néppel.

A HID jelentősége nem korlátozódott tisztán ideológiára, sokkal konkrétebb volt programja, semhogy kimerült volna szerkesztésben, e méleti kiépítésben. Magáévá tette vajdasági dolgozó népünk minden problémáját, legelső sorban népünk kulturális elesettségét és sietett a kulturára éhes, szegény, anyagi lehetőségek híján levő dolgozónak kezébe írást, könyvet adni. Vándor-könyvtárakat indított, amelyeket gyűjtésből szereztünk, s kis ládákból utnak indította falvak s tanyák népe felé a gondolatot. S hogy megvilágosító gondolatokat hordoztak a HID kis ládái, onnan is látható, hogy a rendőrség minduntalan lefogta a könyveket vagy annak olvasóit. De ha eltűntek is a ládák, a könyvek még sok ideig hirdették falusi mécsesek alatt a jó gondolatot. — Szegény vállalkozás volt üzletileg a HID, ocsónak kellett lennie szegény olvasói számára, de azért nagyobb vállalkozásokba is kezdett, kiadásra is merészkedett. Naptárt adott ki, amely közel s távolban s azóta is a legjobb munkás-naptár volt s még évekig őrizték és keresték munkásaink. A HID kis könyvtára 1 és 2 dináros füzetével legszebb vállalkozásaink egyike marad. Ezekkel a kis füzetekkel vált először igazán s a szónak igazi értelmében népszerűvé a mi vidékünkön s a mi népünk előtt Fazekas, Petőfi, Ady, József Attila. Kis füzeteink világosítottak meg gazdaságot, történelmet és politikai jelen népünk előtt. Ezek a füzetek ismertették a dolgozók hazáját, a Szovjetet. — Munkásságunk életszínvonalának tanulmányozása és adataink feldolgozása (Dr. Steinfeld Sándor), valamint falukutatásunk (Malusev, Kek) ipari s mezőgazdasági proletariátusunk pulzusát tapogatta. Kérdőíveink nemcsak nekünk hoztak adatokat, de felnyitották falusi dolgozóink szemét bajaik s helyzetük szisztematikus felismerésére. Amíg az adatokat gyűjtötték, rendszerbe verődött előttünk sorsuk s helyzetük, elesettségük s annak minden oka. De rendszerre és forradalmi vággyá is sűrűsödött bennük a felismerés, munkabér-követelések, sztrájkok is jelez-

ték a HID utját. Felvilágosító és tetté sürsüsdő gondolatok jártak a HID nyomában egész Vajdaságban. Ma az elnyert szabadságnak, a dolgozó nép diadalmas eszméinek lesz szócsöve a megelevenedett HID.

Maga a lap szerkesztősége nagy nehézségekkel küzdött, de 7 év folyamán igazolja, hogy minden akadályt le tudott gyűrni. Anyagi nehézségeit nem rubelekkel, mint akkor mondta a jó reakció, hanem a szerkesztők állandó havi támogatásával, munkásaink áldozatkészségével, egy-két jó barát segítségével (Singer, Szerb György Mátyás, Damjanov, dr. Wilhelm, Atlasz). Egyik számról a másikra élt mint igazi munkás-lap, de soha ki nem hagyott! Nagy küzdelmeink voltak a cenzurával, sok bajunk volt Raskov és Gabrics ügyészekkel, akiket a legalaposabb szociális irodalom pontos elolvasására kényszerítettünk, de akik a sok jó olvasnivaló legnagyobb részét papirkosárba gyűjtötték. Volt olyan cikk, de egész olyan szám is, amit háromszor irtunk meg. Minden szám közölte a »technikai okokból kimaradt« cikkek címeit. Napok, néha hetek munkája kurtult így le egy szerkesztői üzenet pár szavára. (Ügyészeink mellett jó szolgálatot vélt teljesíteni a jugoszláv államvédelemnek az ügyészek kebelbarátja Csuka János a sokszorosan néparuló vajdasági újságíró, aki különösen a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó cikkeket tiltatta le és ezáltal monopolizálta a »kisebbségi szakértelemet«, babérokat szerezve az államvédelemért is, meg az irredenta polgárság előtt is szabadalmazott kisebbségi cikkeiért.) De a mi kivágott cikkeink, mint feltétlenül lényegbevágók, illegálisba mentek s házi sokszorosítás útján szemináriumi tárgyaivá váltak olvasó-csoportjainknak. De jöttek is a cikkek illegálisból mitrovicai és lepoglavai elvtársaktól s váltak lapunkban a be nem börtönözhető gondolatok nyílt-terévé. Egyik nagy programadó, leleplező antifasiszta cikkünket (Az ár ellen) egy szabadkai elvtárs lakásán írta az akkor tizenöt esztendőre itélt Papp Pali. A szerkesztőségi helyek és ülések helye különben gyakran változott Színház-utcai, Jókai-utcai szerkesztőségek mellett Mayer Ottmár lakása, KKE, Népkör ifjúság helyiségeinek köszönheti egy-egy HID-szám a születését. Példányszámunk nem volt magas, 800 és 1400 között mozgott, ez a szám azonban nem reális, a HID minden számát olvasták, tanulták. 20—25-ös olvasócsoporthoz is néha. A HID, ha föld alatt is, sürü hálózatát épített ki Vajdaság magyarságában az antifasiszta mozgalomnak.

És jött 1941. A HID is évek óta döngette a kapukat, leleplezte a fasiszmust Cvetkovicsék ötödik kolonájában éppugy, mint a felébredt irredenta-revizíós törpkvésekben. Világosan és félreérthetetlenül leszögezte a demokratikus magyarság egyetlen lehetséges utját a dolgozó nép szolidaritásában, Vajdaság népeinek antifasiszta egységében. A reakció erősödött, a HID gárdájának egy része börtönbe került, magát a lapot betiltották és utolsó számai Világszemle cím alatt jelentek meg. Márciusi száma volt az utolsó — március 27-ében még a HID egész mozgalmi kádere résztvett s akkor jött április, Belgrád vandál elpusztítása, a fasiszta német-magyar megszállás vandál rántórése. A HID szerkesztőit, munkatársait, terjesztőit halálra keresték.

Hová lett a HID és mozgalma, keretei, ereje? 1941-ben a HID utját

